

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

ВЕЩИКОВА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

УДК 808.1:133: 821.161.2 – 3 «19/20».0] (043)

**НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ МІСТИЧНОГО У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ В. ШЕВЧУКА, Г. ПАГУТЯК, В. ДАНИЛЕНКА)**

10.01.06 – теорія літератури

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Миколаїв – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету Міністерства охорони здоров'я України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ГРЕБЕНЮК Тетяна Володимирівна,
Запорізький державний медичний університет,
професор кафедри культурології та українознавства

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ШЕСТОПАЛОВА Тетяна Павлівна,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
професор кафедри української філології,
теорії та історії літератури

кандидат філологічних наук, доцент
ГРНЯК Мар'яна Олегівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри теорії літератури
та порівняльного літературознавства

Захист відбудеться 28 вересня 2017 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.04 Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий ____ серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Старшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з ознак сучасної глобальної кризи суспільства є активна переоцінка цінностей, зміна соціальних орієнтирів, що супроводжується посиленою увагою до ірраціонального та містичного в усіх сферах людської діяльності. Очевидно, це пов'язано із фрустрацією індивіда, усвідомленням власного безсилля як перед соціополітичною системою, так і перед природними загрозами. Як і кожне суспільне явище, феномен містичного знаходить своє відображення у творах мистецтва, зокрема і в українській прозі кінця XX – початку XXI ст. Чинником особливого зацікавлення містичними текстами для сучасних українських літературознавців є табування літературної містики в радянські часи, а також однобічність тогочасного дискурсу вивчення подібних творів, які розглядалися крізь призму матеріалістичної догми.

Дослідженню феномена містичного присвячено багато наукових розвідок у галузі релігієзнавства, філософії, психології, естетики, літературознавства. Утім, досі залишається низка питань, які потребують ґрунтовного літературознавчого дослідження, у першу чергу, щодо тлумачення феномена містичного й перегляду усталеного розуміння містики переважно в релігійному контексті як безпосереднього відчуття божественного, єднання з абсолютним. Актуальним також є дослідження виражально-зображальних засобів експлікації містичного в літературі.

Перспективним видається розгляд реалізації феномена містичного в художньому творі крізь призму наратології як галузі наукового знання, що досліджує специфіку організації та функціонування оповіді. Оскільки осмислення реципієнтом складного й неоднозначного явища містичного перебуває у площині пізнавальних здібностей людини, доцільним є дослідження текстової реалізації містичного в руслі когнітивної наратології.

Останнім часом у вітчизняному літературознавстві все частіше об'єктом аналізу стають наративні стратегії творення художнього тексту, що, з одного боку, засвідчує обізнаність української науки зі світовими тенденціями, а з іншого – потребує дослідницької уваги до самої категорії наративної стратегії та її теоретичного осмислення. Попри активний інтерес вітчизняних дослідників до наратології, на сьогодні бракує теоретичних праць, у яких було би здійснено комплексний аналіз поняття наративної стратегії і шляхів її реалізації задля творення ефекту містичного.

Матеріалом дослідження обрано твори В. Шевчука, В. Даниленка і Г. Пагутяк. Твори Валерія Шевчука вкорінені в необарокову літературну традицію, одним із атрибутів якої є виразний містичний компонент; Галина Пагутяк сама себе називає містиком, її творчий доробок має міцне фольклорно-

міфологічне підґрунтя; містична складова поетики творів Володимира Даниленка загальноновизнана в критичному дискурсі його прози. Творчість обраних для дисертаційної роботи письменників уже стала об'єктом численних розвідок літературознавців (А. Артюх, М. Барабаш, І. Біла, П. Білоус, Г. Бокшань, О. Бровко, Н. Букіна, М. Гірняк, Н. Городнюк, Т. Гундорова, Т. Жовновська, Н. Зборовська, О. Карпова, Н. Козачук, Г. Косарева, Я. Поліщук, І. Приліпко, Л. Тарнашинська, О. Федосій, М. Федосова, О. Юрчук та багато інших), проте рідко аналізується в аспекті наративних стратегій.

Отже, актуальність тематики дисертаційної роботи зумовлена назрілою потребою комплексного теоретичного осмислення особливостей стратегічної організації художнього наративу та специфіки читацької рецепції містичного, уточнення категоріального апарату із застосуванням новітніх дослідницьких методів, наявних напрацювань сучасної наратології та їхньої інтеграції до українського літературознавчого дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано на кафедрі культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету в межах теми науково-дослідної роботи кафедри «Культурна парадигма вивчення художньо-літературного тексту (на матеріалі творів XIII–XXI ст.)», державний реєстраційний номер 0113U005085. Тему дисертації затверджено вченою радою Запорізького державного медичного університету (протокол № 10 від 20.05.2013) і бюро наукової ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 4 від 26.11.2013).

Мета й завдання дослідження. Мета дослідження – проаналізувати систему наративних стратегій творення містичного в тексті художньої прози і з'ясувати їхню специфіку з урахуванням аспекту читацької рецепції.

Мета дослідження передбачає розв'язання комплексу таких **завдань**:

- дослідити поняття наративної стратегії в контексті сучасних наратологічних концепцій, уточнити його сутність і складники;
- проаналізувати феномен містики в науковому дискурсі XIX – початку XXI ст. і систематизувати наявні дефініції містичного в художньому творі;
- розглянути теоретичні розробки сучасних літературознавців із проблем міжтекстової взаємодії в контексті наративної організації твору;
- висвітлити вплив інтертекстем та інтермедіатем на читацьке сприймання тексту й розкрити їхні функційні особливості у творах В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка;
- проаналізувати засоби провокування читацького вагання щодо характеру художньої умовності у творі;

- розглянути феномен ненадійної нарації та дослідити способи його експлікації на обраному матеріалі;
- систематизувати науковий дискурс явища пролепсису в структурі художнього наративу;
- з'ясувати потенціал пролепсису в межах наративних стратегій творення містичного в літературному тексті.

Об'єктом дослідження є способи й засоби реалізації наративних стратегій задля творення ефекту містичного в художньому творі на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк і В. Даниленка. Також проаналізовано матеріали інтерв'ю з письменниками, що допомагають зрозуміти авторську інтенцію як складник наративної стратегії.

Предмет дослідження – когнітивні особливості реалізації наративної стратегії творення містичного в художньому творі.

Теоретико-методологічною базою дослідження є праці вчених щодо засадничих понять наратології (Р. Барт, Ж. Женетт, В. Ізер, Дж. Прінс, Ц. Тодоров, В. Шмід, Г. Р. Яусс). Використано напрацювання теоретиків посткласичних галузей наратології (М. Баль, Д. Герман, Т. Гребенюк, Л. Мацевко-Бекерська, А. Нюннінг, Г. Олсон, А. Палмер, І. Папуша, М.-Л. Раян, В. Тюпа, М. Флудернік, М. Ян), зокрема когнітивної наратології (що спрямована на вивчення пізнавальних процесів у реальній свідомості автора й читача і фікційній свідомості наратора й персонажа) та риторичної наратології (яка вивчає прагматичні аспекти наративу, досліджує комунікативну природу нарації). Також дослідження ґрунтується на науковому доробку представників літературознавчої семіотики і школи рецептивної естетики (У. Еко, В. Ізер, Р. Інгарден, Г. Р. Яусс).

При окресленні сутності поняття містичного й наративно-поетикальних особливостей його реалізації в художньому тексті використовуються наукові розвідки вчених-філософів, релігієзнавців, культурологів та літературознавців (Е. Андерхілл, Н. Висоцька, В. Джеймс, К. Дюпрель, І. Качуровський, Л. Леві-Брюль, К. Сперджен, Є. Торчинов, О. Червінська та ін.).

Методи дослідження. При систематизації наявних концепцій наративної стратегії, містичного, міжтекстової взаємодії, часової організації твору використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, узагальнення й порівняння. В інтерпретації художнього твору задіяно когнітивно-наратологічний підхід з елементами рецептивної методології, що стосується аспекту авторського мислення й особливостей читацького сприймання. Герменевтичний метод залучено для обґрунтування множинності інтерпретацій художніх творів, осягнення прихованих смислів. Для виокремлення наративних стратегій у досліджуваних текстах використано структуралістський метод. Біографічний і частково соціологічний методи стали

в пригоді при зверненні до інтерв'ю письменників та їхніх дописів у соцмережах, що дало змогу уточнити авторську інтенцію як складник нарративної стратегії. Культурно-історичний і порівняльно-історичний методи дали можливість усвідомити місце феномена містичного на конкретному етапі суспільного розвитку й літературного процесу зокрема. При інтерпретації інтертекстем, наявних у розглянутих творах, залучено культурологічний і структурно-семіотичний методи. З'ясування специфіки використання ненадійної нарації виконано на основі функційного підходу. Спроба класифікації типів пролепсису в містичних творах потребувала використання типологічного методу. При аналізі деяких літературних сновидінь частково задіяно психоаналітичний підхід. Для зіставлення нарративних стратегій трьох авторів залучено компаративний метод літературознавчого аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в тому, що в ній уперше у вітчизняному літературознавстві здійснено комплексне наратологічне дослідження реалізації містичного в художньому тексті. Розширено наукові знання в галузі вітчизняної теорії оповіді, а саме до розглядуваного дискурсу включено закордонні праці, не перекладені на сьогодні українською мовою. У результаті комплексного аналізу уточнено термінологічний апарат і запропоновано власні дефініції нарративної стратегії і містичного в художній літературі. Набуло подальшого розвитку наукове уявлення про сучасну фікційну містику як елемент когнітивної сфери письменника, продукт його уяви.

У дисертації доведено, що залучення елементів міжтекстової взаємодії у досліджених творах є потужним засобом творення містичного, нарративною стратегією, яка здатна успішно реалізуватися за умови наявності «зразкового» читача. Введено до літературознавчого дискурсу поняття інтермедіатеми.

Конкретизовано способи провокації читацького вагання щодо ймовірності описуваних подій у позатекстовій дійсності, зокрема, подальшої розробки набув дискурс ненадійної нарації в художньому творі.

Доповнено типологію пролепсису як нарративного прийому за такими критеріями: об'єктний принцип; тип наратора, який надає інформацію; реалізованість передбачення; повнота; канал рецепції; також уведено до наукового обігу термін «пролептичне сновидіння».

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані в подальших теоретичних дослідженнях у галузях когнітивної та риторичної наратології, для поглиблення наукових знань щодо понять нарративної стратегії та містичного, а також при розробці теоретичних і практичних курсів із теорії літератури, історії новітньої української літератури, актуальних питань літературного розвитку, при укладанні посібників та довідників фахового спрямування.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Усі ключові ідеї, положення, що розкривають наукову новизну, висновки й результати дослідження, отримані та сформульовані авторкою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи представлено в доповідях на наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції «Слово в літературі: сакральне і профанне» (Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2013); Міжнародній науковій конференції «Скарбниця розуму: інтелектуальний дискурс літератури» (Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, 2013); Міжнародній науковій конференції пам'яті професора Валентини Іванівни Фесенко (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2014); Міжнародній науковій конференції «Прагматика наративу: когнітивно-поетологічні аспекти» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2014); Міжнародній науковій конференції «VII Оломоуцький симпозіум українців. Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури» (Університет Палацького в Оломоуці, Оломоуць, Чехія, 2014); Четвертій міжнародній науковій конференції «Шекспірівський код у глобальному культурному просторі: між покликом і викликом» (Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2014); Всеукраїнській науковій конференції «Онтологія літератури в сучасному комунікативному просторі» (Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2015); Міжнародній науковій конференції «Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій» (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2015); Міжнародній науковій конференції «Поетика дому» (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Світова література в сучасному науковому дискурсі» (Харківський національний університет імені В. В. Каразіна, Харків, 2016).

Публікації. Положення дисертації висвітлено у дев'яти основних статтях: вісім – у фахових виданнях (два з яких включено до міжнародних наукометричних баз даних), одну статтю надруковано в закордонному періодичному виданні.

Структура й обсяг дисертації: текст складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 244 позиції, і двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з них 178 сторінок – основного тексту, обсяг додатків – 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з напрямками наукових досліджень Запорізького державного медичного університету, сформульовано мету й завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретичну й методологічну базу, розкрито наукову новизну, вказано форми апробації роботи та можливості її практичного застосування, подано відомості про обсяг і структуру дисертації.

Перший розділ **«Наративна стратегія і містичне як об'єкти наукових досліджень»** містить огляд наукового дискурсу з окресленої проблеми, аналіз сенсогенезу понять «наративна стратегія» і «містичне».

У підрозділі 1.1 *«Категорія наративної стратегії в літературознавчому дискурсі»* висвітлено історію поняття, встановлено типологічні ознаки та складники наративної стратегії, проаналізовано її наявні дефініції. Стратегічний характер твореного тексту відзначають представники школи рецептивної естетики (Г. Р. Яусс, В. Ізер) і лінгвісти (Т. ван Дейк). У російськомовному літературознавчому дискурсі (А. Агратін, Г. Жилічева, А. Джундубаєва та ін.) відправною ланкою є концепція В. Тюпи, згідно з якою наративна стратегія постає як єдність трьох елементів – референтної компетенції автора, креативної компетенції наратора і рецептивної компетенції адресата. Західні наратологи Дж. Фелан і В. Бут тлумачать наративну стратегію як сукупність прийомів організації оповіді (наративних технік), що включає часовість, голос, фокалізацію, стиль і надійність.

В основу нашої концепції наративної стратегії покладено теорії, що передбачають увагу до авторської інтенції та впливу на реципієнта індиціальних знаків, наявних у тексті, задля досягнення певної мети, а також урахування креативної ролі читача (С. Байкова, Дж. Вільямз, К. Еконен, О. Ковальов, Л. Мацевко-Бекерська, М. Моклиця, В. Остапчук, О. Палій, Дж. Прінс).

Конструювання наративної стратегії має стадіальний характер: авторський задум (інтенція) → формулювання мети → вибір засобів (прийомів) для її реалізації → комбінування цих засобів (прийомів) → безпосередній процес художньої творчості. У дослідженні наративну стратегію визначено як процес вибору й комбінування способів і прийомів організації оповіді, спрямований на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція) й базований на уявленнях автора про читача його творів та про особливості читацької рецепції тексту.

Підрозділ 1.2 *«Інстанції наративної стратегії: автор, наратор, читач»* містить аналіз критичних підходів до комунікативної моделі художнього твору. До основних наративних інстанцій, що є суб'єктами й об'єктами наративної стратегії, належать біографічний автор, імпліцитний автор, наратор

(гомодієгетичний, гетеродієгетичний), реальний читач, «зразковий» читач. Описано взаємодію наративних інстанцій у моделях, розроблених М. Бахтіним, В. Шмідом, Ж. Женеттом.

У науковому дискурсі поширеною є тенденція розмежовувати реального (біографічного) письменника, імпліцитного (абстрактного) автора, образ якого є результатом читацької інтерпретації наявних у тексті індиціальних знаків, і наратора (М. Бахтін, В. Бут, Ж. Женетт, М. Йогансен, М. Фуко, С. Четмен, В. Шмід). Біографічний автор не обов'язково є містиком у вузькому значенні, проте містицизм часто є складником його світосприйняття.

Діапазон наукових поглядів на інстанцію автора й авторську інтенцію охоплює позиції від їх нівелювання (Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, М. Фуко) до визнання (Е. Гірш, Г. Гуссерль, В. Ізер, Р. Інгарден, А. Компаньйон, Я. Мукаржовський, А. Нюннінг, С. Четмен, В. Шмід, Р. Якобсон, Г. Р. Яусс та ін.). Об'єктивна інтерпретація реципієнтом наративної стратегії вимагає припущень щодо свідомого авторського задуму та його врахування, що, втім, не виключає і не обмежує потенційної множинності інтерпретацій твору.

Науковий дискурс щодо наративної інстанції адресата зосереджується навколо теоретичного осмислення особливостей читацької рецепції твореного тексту й комунікації з відправником повідомлення – автором. Для успішної реалізації авторської інтенції читач має бути «зразковим».

У підрозділі 1.3 «*Поняття містичного й літературної містики*» узагальнено наявні дефініції містичного, представлено спробу окреслити межі цього поняття. Як свідчить аналіз наукової думки ХІХ–ХХІ ст. щодо розуміння феномена містичного й літературної містики, у вітчизняному літературознавстві (І. Качуровський, І. Франко, В. Чижевський), а також у західній науці (В. Джеймс, Е. Ларкін, К. Сперджен) переважало традиційне уявлення про літературну містику, що спиралося на вузьке трактування містичного як релігійного феномена – єднання з абсолютним. На сьогодні містика здебільшого розглядається як різновид фантастики (К. Мзареулов, М. Назаренко, А. Нямцу, Г. Л. Олді, Т. Суворова). Унаслідок секуляризації суспільства спостерігаємо трансформацію містики як релігійної літератури для вузького кола обраних у літературу масову, що підтверджується розмаїттям метажанрів фантастики, заснованих на містичному припущенні (містичний трилер, містична любовна історія, містичний детектив, пригодницька містика тощо). Відповідно, містичне як елемент когнітивної сфери письменника, продукт його уяви щоразу зазнає формальних і змістових модифікацій.

Для термінологічної чіткості в дослідженні розмежовано такі феномени: сакральне, езотерика, магія, окультизм. Специфічною властивістю містики є пасивне сприймання явищ, які не можна витлумачити раціонально; відповідно, містичне припущення – один із різновидів фантастичного припущення, який

базується на відсутності раціонального пояснення оповідуваного. Також недоцільно ототожнювати містику й жахи, містику й готику тільки на підставі емоції страху, яку може викликати у читача сприймання подібних творів. Вищезазначене зумовлює необхідність перегляду усталеного визначення містичного. Власна дефініція містичного в сучасному художньому творі набуває такого вигляду: це втілений у творі за допомогою системи виражально-зображальних засобів надчуттєвий досвід пасивного пізнання людиною таємного, надприродного й можливості спілкування з ним.

У другому розділі **«Інтертекстуальні та інтермедіальні засоби у структурі наративної стратегії творення містичного»** з'ясовано місце й функційне навантаження елементів міжтекстової взаємодії у творі з містичним модусом.

У підрозділі 2.1 *«Теорія міжтекстової взаємодії у її зв'язках із наративними студіями»* проаналізовано провідні студії, присвячені проблемі інтертекстуальності художнього твору. Розглянуто праці М. Баль, Р. Барта, Н. Беляєвої, П. Іванишина, З. Мітосек, Н. Тишуніної, Н. Фатєєвої, М. Шаповал, що стосуються типології міжтекстової взаємодії. За основу в дисертації приймаємо класифікацію інтертекстуальності Ж. Женетта (цитатність, паратекстуальність, метатекстуальність), долучивши до неї автоінтертекстуальність як «діалог» («полілог») нараторів у різних творах одного автора.

Наразі в науковому дискурсі не існує загальноприйнятого визначення інтермедіасти, тому під цим поняттям пропонується розуміти конкретну текстову реалізацію інтермедіального коду. Відповідно, як взаємозв'язок текстів різних видів мистецтва розглянуто такі типи інтермедіасти, як музична, театральна, живописна тощо.

Як елемент наративної стратегії (стадія селекції та комбінування) може функціонувати і свідоме, й неусвідомлене залучення інтертекстуальності. Цитати, епіграфи, прецедентні імена є усвідомленими автором, що дає підстави сприймати таку інтертекстуальність як інтенційну незалежно від «зразковості» читача. Інтермедіасти, алюзії й ремінісценції можна вважати елементами наративної стратегії, якщо вона досягне своєї мети, а саме якщо «зразковий» реципієнт упізнає претекст і належним чином відреагує (у його свідомості виникнуть асоціації з містичним).

Підрозділ 2.2 *«Інтертекстуальність та інтермедіальність як засоби організації читацького сприймання творів В. Даниленка»* надає уявлення про розмаїття форм утілення інтертекстуальної наративної стратегії в оповіданнях збірки *«Сон із дзьоба стрижа»* та романі *«Клітка для вивільги»*. Проаналізований матеріал містить значну кількість інтертекстуальних та інтермедіальних маркерів. Інтертекстуальні елементи загалом маркуються не прямо, свідомо трансформуються автором, більшість із них представлена у вигляді алюзій. Реалізація авторської інтенції на інтертекстуальній основі

передбачає належний рівень інтелектуального й культурного розвитку «зразкового» читача, спроможного адекватно інтерпретувати твір, та певний ступінь його підготовленості до рецепції твору.

Інтертекстами й інтермедіатами як складники наративної стратегії автора виконують апелятивну, естетичну, експресивну, інформативну, фатичну функції, виступають засобом характеристики і психологізації образів головних персонажів, допомагаючи реалізувати задум автора – справити на читача особливий художній ефект, налаштувати реципієнта на сприйняття, запускаючи механізм прогнозованих реакцій. Наратори у творчості В. Даниленка активно послуговуються впізнаваними претекстами: античною міфологією («Посмішка Савула» – міф про Пігмаліона), поширеним сюжетом сексуальних стосунків із демонічними істотами («Нічний коханець»), широковідомими творами М. Гоголя («Поцілунок Анжели», «Дегустація в будинку з химерами», «Клітка для вивільги»), кіномотивами з популярної культури («Далекий голос саксофона»).

У підрозділі 2.3 *«Езотерична традиція у творенні містичного модусу творів Валерія Шевчука»* вивчається своєрідність художнього мислення письменника в повістях «Мор», «Сповідь», «Птахи з невидимого острова» та ін. Наративна стратегія залучення інтертекстуальності у В. Шевчука виражається у зверненні до езотеричних систем: Біблії, міфології, а також кабали, не знайомої масовому читачеві, і це впливає на сприймання творів письменника. Створення інтертекстуального зв'язку з кабалістичними текстами є наративною стратегією, мета якої пов'язана з призначенням самої кабали – розкрити таємний зміст Тори, що розглядається як глибокий містичний код. Розшифрувати його адекватно авторській інтенції може лише посвячений у езотеричне знання («зразковий» читач). Залучення В. Шевчуком таких претекстів є елементом гри, що ускладнює сприймання й має на меті виявити «свого» читача зі схожим містикологічним типом свідомості.

Суттєвою ознакою художньої манери митця є автоінтертекстуальність, що реалізується через залучення таких інтертекстем, як Світове Дерево, демонічна жінка, листок як символ людського життя тощо. В. Шевчук послідовно використовує цю наративну стратегію з метою створення єдиної концепції часопростору й місця людини в ньому.

У підрозділі 2.4 *«Театралізація як особливий різновид міжтекстової взаємодії»* проаналізовано процес перенесення драматургічних прийомів до прозового тексту. Театралізація є специфічним різновидом інтермедіальності, оскільки театр, що має давнє містичне коріння, являє собою полілог одразу кількох семіотичних систем. У результаті використання такого складника наративної стратегії прозовий текст набуває нових семантичних відтінків. Найбільш продуктивними інтермедіатами, що спрямовані на формування у

свідомості читача передбачуваних асоціацій із сюжетами про надприродне, виявились «містична режисура», «світ як театр», «маска», «Шекспір».

У «Дегустації в будинку з химерами» В. Даниленка інтермедіатема «маска» як елемент наративної стратегії відіграє важливу композиційну роль у репрезентації театралізованого дійства і впливає на рецепцію твору. Наратор пояснює містичну смерть персонажів саме носінням маски, тобто акторством. Продуктивним засобом творення наративної стратегії театралізації є введення в оповідь ритуалів. У «Снах Юлії і Германа» Г. Пагутяк – це спиритичний сеанс та епізод домашньої вистави («Макбет» В. Шекспіра), у якому показано відьомський ритуал. У «Коханні в стилі бароко» В. Даниленка презентовано ритуал посвяти секти «Діти пекла», що містить усі потрібні для театралізації реквізити. У прозі В. Шевчука інтертекстема «світ як театр» апелює до творчості В. Шекспіра і перетворюється на автоінтертекстему. У романі Г. Пагутяк «Сни Юлії і Германа» зустрічаємо алюзії до шекспірівських образів із семантикою смерті й тлінності життя. Декодування театральних інтертекстем та інтермедіатем прогнозує трагедії в житті персонажів і налаштовує реципієнта на сприймання тексту в руслі містичної умовності, запускає процес асоціацій із сюжетами про надприродне.

Третій розділ **«Наративна стратегія провокації читачького вагання щодо інтерпретації подій»** містить аналіз форм і засобів провокування читачького вагання щодо містичного характеру подій твору.

У підрозділі 3.1 *«Явище ненадійної нарації в теорії оповіді»* проаналізовано теоретичну базу досліджуваного феномена. На думку Ц. Тодорова, читач фантастичних творів має вагатися, вибираючи між раціональним і надприродним поясненням зображуваних подій. Одним із найпродуктивніших засобів, який зумовлює вагання читача, є сприймання ним наратора як ненадійного. До наукового обігу поняття ненадійного наратора ввів В. Бут. Ця стратегія базується на невідповідності змісту нарації й образу самого наратора, яка відчитується за допомогою вказівок імпліцитного автора. За Дж. Прінсом, ненадійним є «наратор, чиї норми або поведінка не узгоджуються з нормами імпліцитного автора; наратор, чиї цінності (смаки, судження, моральне відчуття) розходяться із притаманними імпліцитному автору; наратор, достовірність оповіді якого підринається різними особливостями цієї оповіді».

У дисертації систематизовано класифікації й атрибути ненадійного наратора у працях Т. Гребенюк, А. Жданової, Г. Жилічевої, Т. Мерфі, А. Нюннінга, Г. Олсон, В. Рігана, Дж. Фелана. Найбільш прийнятною видається типологія М. Флудернік, яка серед типів ненадійного наратора називає «одержимого певними ідеями», «аморальну або нечесну особу», «наївного». Сприймання реципієнтом наратора як надійного/ненадійного задає

різноспрямовані вектори інтерпретації твору. Оповідь, що ведеться від наратора, надійність якого піддається сумнівам, функціонує як елемент наративної стратегії, змушує читача вагатися між імовірністю та неймовірністю наратованих подій у позатекстовій дійсності, що створює додатковий ефект містичного.

Підрозділ 3.2 *«Першоособовий наратор у прозі В. Шевчука: «верифікація» надійності»* розкриває динаміку читацької рецепції гомодієгетичного наратора залежно від наявних у тексті маркерів ненадійності, введених автором. У повісті *«Початок жаху»* В. Шевчук формує читацьке уявлення про оповідача за допомогою використання засобів, що створюють ефект його недостатньої когнітивної компетенції, неповноти наданої інформації, як-от: модальні слова, риторичні питання, порівняння, характеристики від антагоніста й інших персонажів, зіставлення різних версій подій. Автор репрезентує у творі *«одержимого»* наратора й тим самим змушує реципієнта вагатися при інтерпретації характеру художньої умовності між притчовим і містичним її варіантами.

У повісті *«Декоративна жінка»* ненадійність *«наївного»* (з огляду на малий вік) наратора посилюється внутрішньою фокалізацією, обмеженою у просторі (неповнотою картини, яку міг бачити хлопець), та значною часовою відстанню між подіями й часом оповіді. Відкритий фінал, репрезентований наратором, додатково провокує сумнів читача в містичності викладених подій.

У підрозділі 3.3 *«Способи провокації читацького вагання у творах Г. Пагутяк»* обґрунтовується факт ненадійності нараторів як елемента наративної стратегії у прозі авторки. У поінтерпретованих творах читацьке вагання провокується різними способами: як використанням наративної стратегії введення ненадійного гомодієгетичного наратора (*«Магнат»*, *«Записки Білого Пташка»*, *«Захід сонця в Урожі»*), так і множинністю інтерпретацій подій твору, поданих третьоособовим наратором (*«Зачаровані музиканти»*, *«Урізька готика»*, *«Сни Юлії і Германа»*). Нараторів у повісті *«Захід сонця в Урожі»* можна зарахувати до категорії *«нечесних»*: читацький інтерес підтримується завдяки тому, що Чоловік і Жінка презентують кілька версій подій, не надаючи їм раціонального пояснення. *«Наївним»* наратор може бути і в дорослому віці: читач сприймає оповідача в романі *«Магнат»* як ненадійного через авторські коментарі. Збиваючи темпоритм читання, коментар затримує думку реципієнта, змушує поглиблювати її та постає складником специфічної наративної стратегії, оскільки активізує вагання читача щодо характеру художньої умовності твору. У повісті письменниці *«Записки Білого Пташка»* ненадійні наратори – *«одержимий»* Білий Пташок і *«наївна»* Жінка – акцентують увагу читача на абсурдності будівництва Вежі, парадоксальності містичного світу твору.

Специфіка використання ненадійної нарації у прозі В. Даниленка розглядається в підрозділі 3.4. Більшість оповідань збірки «Сон із дзьоба стрижа» й роман письменника «Кохання в стилі бароко» побудовано в такий спосіб, щоб сюрреалістичність, переплетення фантастичного й буденного сприймалося реципієнтом як належне, щоб у читача виникало якомога менше сумнівів у достовірності оповідуваних подій (звісно, в межах фікційного світу).

Тератоморфні всезнаючі наратори в романі «Кохання в стилі бароко» репрезентують художній світ детальніше, ніж це міг би зробити наратор-людина. Утім, наділення міфологічних істот функцією оповідача також може викликати читацьке вагання, створити ефект несправжності, умовності навіть там, де йдеться про реальні історичні факти, деталі й людей. Унаслідок цього акцент робиться на містичному характері сюжету. Оповідь про містичне минуле Києва веде наратор, якого можна сприймати подвійно: і як такого, що викликає довіру (архітектор Колядевич – зрілий, розумний, ерудований), і як ненадійного (через його бурхливе кохання, тобто він є своєрідним «одержимим» наратором). Отже, маємо читацький сумнів у достовірності нарації і в синхронічній, і в діахронічній площинах тексту. Крім того, наративна стратегія провокації читацького вагання базується на компетентності реципієнта й матиме різний результат залежно від його «зразковості» (обізнаності з київським контекстом).

Четвертий розділ **«Пролептичні засоби творення містичного в художньому тексті»** присвячено дослідженню сутності і впливу пролепсису на рецепцію читача.

У підрозділі 4.1 *«Типологія літературного пролепсису в контексті філософських і наратологічних теорій часу»* окреслено й систематизовано проблемні аспекти наявних теоретичних напрацювань щодо визначення різного типу невідповідностей між порядком оповіді й порядком історії. Зіставлено філософські концепції часу, розроблені Дж. Данном, В. Джеймсом, К. Дюпрелем, Л. Леві-Брюлем, О. Левінтовим. Розглянуто наратологічні студії К. Айрленда, Т. Бріджмен, Ж. Женетта, М. Каррі, Г. Максименко, М. Штернберга, М. Яна, в яких вивчаються аспекти темпоральності.

За результатами аналізу наукового дискурсу можна констатувати, що чітка й логічна класифікація типів пролепсису на сьогодні відсутня. Це зумовило потребу класифікувати пролепсис як наративний прийом за такими критеріями: об'єктністю (суб'єктний і об'єктний); типом наратора, який надає інформацію (гомодієгетичний і гетеродієгетичний пролепсис); реалізованістю передбачення (гіпотетичний, завершений); повнотою (пролепсис-анонс, резюмований пролепсис); каналом рецепції (аудіальний, візуальний, вербальний).

Підрозділ 4.2 містить класифікацію літературного пролепсису за каналами рецепції, відповідно до них визначено парадигму пролептичних засобів. Проаналізовано типології літературних сновидінь Т. Бовсунівської, О. Волик, Ю. Григорчук, Н. Мочернюк, І. Фазіуліної, Н. Фенько та О. Чернишевої, обґрунтовано введення до наукового обігу терміна «пролептичне сновидіння». Пролептичним номіновано те містичне сновидіння, провідною функцією якого є натяк на подальший розвиток подій. У свою чергу, пролептичні сновидіння за змістом поділяються на сни-передчуття (організують наративну структуру твору та стосуються подальшої долі персонажів) і профетичні (пророкують долю людства в цілому, важливі історичні події). Вербальні вияви – пророцтва, ворожіння, прокляття, забобони тощо також виконують функції пролепсису в містичних художніх текстах.

У підрозділі 4.3 «*Пролептичний потенціал художніх засобів у структурі наративу В. Шевчука, В. Даниленка і Г. Пагутяк*» розглянуто форми функціонування пролепсису в художніх творах, доведено продуктивність цієї наративної стратегії для творення містичного. Пролептична наративна стратегія у проаналізованих творах переважно реалізується через залучення оніричного простору. Впливовий потенціал цієї стратегії й довіра до неї забезпечується поширеністю в позатекстовій дійсності практики тлумачення сновидінь. Містичний складник онейротопів реалізується завдяки їх перебуванню ніби на межі між потойбічним і поцейбічним світами.

Використання пролепсису як наративної стратегії має свою специфіку у творах, що є матеріалом дослідження. У В. Даниленка найчастіше спостерігаємо завершений візуальний пролепис (сновидіння), що в переважній більшості випадків виконує характеротвірну функцію і функцію побудови сюжету. Персонажі Г. Пагутяк відчувають себе в оніричному просторі як у рідній стихії, не завжди розрізняючи сон (видіння) і яву. Важливою є компенсаційна функція і функція характеристики образу сновидця: сон-передчуття фіксує момент переходу персонажа в нову якість, засвідчує його належність до сфери надприродного. Вербальні пролеписи для характеристики образів активно використовує В. Шевчук. Пролептичні сновидіння автор задіює для психологізації образу персонажа та репрезентації істин, що їх можна пізнати тільки через містичний досвід.

За допомогою пролептичної наративної стратегії автор навіює читачеві думку, що в перебіг подій втручаються потойбічні сили. У свідомості реципієнта вибудовується певний горизонт сподівань, очікування на реалізацію пролепсису тримає читача в напруженні, а сама реалізація передбачення має переконати в містичності презентованих подій.

У «Висновках» узагальнено результати проведеного дослідження.

Наративний поворот, що відбувся в гуманітаристиці, зумовив пошук нових підходів до теоретичного осмислення категорії наративної стратегії та її складників. Релевантним є розгляд оповідної стратегії як стадіального процесу з урахуванням аспекту читацької рецепції творів із містичним модусом. У рамках обраного телеологічного підходу до розуміння наративної стратегії виокремлено такі її ознаки, як процедурність творчості, її системний і вибірковий характер, наявність засобів для досягнення мети, врахування особливостей об'єкта нарації.

Вироблено власну дефініцію наративної стратегії: це процес вибору й комбінування способів і прийомів організації оповіді, спрямований на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція) й базований на уявленнях автора про читача його творів та про особливості читацької рецепції тексту.

Щодо «зразкового» читача творів, які становлять матеріал дисертації, обов'язковою є його обізнаність із літературним і культурним контекстом художнього твору, бажаними – розвинутий інтелект та ерудиція.

Поняттям «містичне» окреслено втілений у творі за допомогою системи виразально-зображальних засобів надчуттєвий досвід пасивного пізнання людиною таємного, надприродного й можливості спілкування з ним.

На понятті досвідченості, введеному до наратологічного обігу М. Флудернік, ґрунтується інтертекстуальна наративна стратегія, що спирається на співвідношення досвіду наратора (персонажа) й досвіду реципієнта. Ураховуючи когнітивну компетенцію уявного читача, автор маніпулює читацькою рецепцією через конкретні текстові сигнали. Включення інтертекстем та інтермедіатем порушує лінійність сприймання тексту, пропонуючи новий спосіб прочитання. Рецепція інтертекстуального відсилання створює альтернативу: можна продовжити читання, не виокремлюючи його від тексту, або перервати сприймання, звернутися до претексту й інтерпретувати фрагмент відповідно до джерела й авторської інтенції.

Ця стратегія має потужний потенціал, ступінь якого залежить від маркованості інтертекстем: експліцитно марковані інтертекстеми та інтермедіатеми обов'язково привернуть увагу реципієнта, а от впливовий потенціал імпліцитних є потужнішим, оскільки читач отримує задоволення від власної проникливості. Використання саме інтертекстуальної наративної стратегії найбільше потребує для успішної реалізації «зразкового» читача з належним рівнем літературної ерудиції, здатного виявити імпліцитні інтертекстеми, мати уявлення про претекст і адекватно інтерпретувати авторську установку. Окремо виділено автоінтертекстуальність, що має значний сугестивний потенціал і слугує засобом виявлення «свого» читача.

У більшості проаналізованих творів виявлено велику кількість інтертекстем та інтермедіатем, що доводить продуктивність цієї наративної стратегії творення містичного. Переважно нараторами обрано широковідомі прецедентні тексти – міфи, тексти Біблії, твори Данте, В. Шекспіра, Г. Сковороди, М. Гоголя, М. Булгакова, Г. Квітки-Основ'яненка, що посилює ефект від навіювання читачеві містичного настрою внаслідок упізнаваності.

Наративна репрезентація містичного досвіду як художньої події характеризується високим ступенем неймовірності, що залежить від мети наратора та рецепції читача. Неймовірність подій реалізується зокрема через вагання в оцінці їхнього характеру реципієнтом. Одним із найважливіших прийомів у наративній стратегії провокування читацького вагання у творах із елементами фантастики є введення ненадійного оповідача. У проаналізованих текстах читацька підозра в «одержимості», «нечесності» або «наївності» наратора найчастіше виникає в тих випадках, коли оповідач є першоособовим. Натяками на ненадійність наратора є такі індиціальні знаки: вказівка на вік персонажа, його одержимість певними ідеями, обмеженість фокалізації, явні суперечності між словами і вчинками персонажа, презентація подій з різних точок зору, сумніви наратора у власній когнітивній компетенції, авторські коментарі. Виявлення ненадійної нарації, з'ясування природи її творення та художніх функцій є важливою умовою адекватної інтерпретації літературного твору.

Зміна одних подій іншими в часі є однією з найбільш виразних ознак наративу. Наративна стратегія використання пролепсису реалізується в темпоральній організації літературного твору й пов'язана з особливим суб'єктивним відчуттям часу людиною, яка отримала містичний досвід. Це зумовлює трансформацію звичного плину часу, втрату логічного причинно-наслідкового зв'язку подій. Запропоновано такі критерії для класифікації пролепсису: об'єктність; тип наратора, який надає інформацію; реалізованість передбачення; повнота; канал рецепції. Зазначені критерії здатні суттєво вплинути на рецепцію конкретного передбачення читачем.

Найпродуктивнішим у проаналізованих творах виявився візуальний тип пролепсису: сновидіння й видіння. Значна кількість символів, знаків, що в сконденсованому вигляді містяться у сновидінні, надає змогу авторові твору широко використовувати функційний потенціал такого художнього засобу, реалізувати намічені наративні стратегії. Пролепсис виконує такі функції: структурно-композиційну (основа для зав'язки або розвитку сюжету твору); компенсаційну; функцію характеристики образу сновидця. Провідною функцією пролепсису в містичній прозі є зміщення часових площин, відчуття майбутнього в теперішньому, отримання інформації з іншого часу надприродним шляхом.

Виокремлені нарративні стратегії творення містичного, як-от залучення інтертекстуальності й інтермедіальності, провокація читацького вагання щодо інтерпретації подій та використання пролепсису, об'єднані спільною метою, не існують ізольовано в межах одного художнього твору, а перебувають у взаємозв'язку, тим самим забезпечуючи цілісність сприймання твору читачем.

Коло літературознавчих проблем, розглянутих у дисертації, може бути значно розширене. Зокрема, науковий інтерес становить співвідношення таких теоретичних категорій, як нарративна модель, нарративна стратегія і літературна формула. Крім того, перспективним видається дослідження нарративних стратегій на матеріалі творів світової літератури, в основі яких лежить містичне припущення. Нові результати можуть бути отримані при порівнянні нарративних стратегій у контексті зміни літературних напрямів і стилів. Такі дослідження сприятимуть подальшому формуванню категоріального апарату української наратології.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Вещикова О. С. Образ священнослужителя як носія містичного досвіду в романах Г. Пагутяк «Слуга з Добромилля» й «Урізка готика» // Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 210. Т. 222. Філологія. Літературознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. С. 58–61.

2. Вещикова О. С. Езотерична традиція як засіб творення містичного модусу творів Валерія Шевчука // Сучасні літературознавчі студії. У просторі наукового пошуку В. І. Фесенко. Збірник наукових праць. Вип. 11. Гол. ред. Н. О. Висоцька. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 97–112.

3. Вещикова О. С. Множинність читацьких інтерпретацій художньої умовності як нарративна стратегія тексту // *Studia methodologica*. Вип. № 37. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет, 2014. С. 197–203.

4. Вещикова О. С. Семіотика містичного в оповіданні В. Даниленка «Дегустація в будинку з химерами» // *Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury. Sborník vědeckých článků*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. С. 270–273.

5. Вещикова О. С. Типологія літературного пролепсису в контексті наратологічних концепцій часу // *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 4 (39). С. 21–24.

6. Вещикова О. С. Містика театру в сучасній українській літературі: шекспірівський код // *Ренесансні студії* / гол. ред. Торкут Н. М. Запоріжжя: КПУ, 2014. Вип. 22. С. 116–134.

7. Вещикова О. С. Інтертекстуальність та інтермедіальність як засоби організації читацького сприймання творів збірки В. Даниленка «Сон із дзьоба

стрижа» // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки: зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2015. Вип. VI. С. 280–290.

8. Вещикова О. С. Пролептичний потенціал сновидіння у структурі художнього нарративу (романи В. Даниленка «Кохання в стилі бароко» і В. Шевчука «Кросворд») // Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 247. Т. 259. Філологія. Літературознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 14–18.

9. Вещикова О. С. Ненадійний наратор в оповідній структурі містичного твору: ознаки і різновиди // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2015. № 8 (309). С. 29–38.

АНОТАЦІЯ

Вещикова О. С. Наративні стратегії містичного у художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2017.

У дисертації досліджено поняття наративної стратегії в контексті сучасних наратологічних концепцій, уточнено його сутність і складники. Проаналізовано феномен містики в контексті наукового дискурсу ХІХ – початку ХХІ ст. і наявні дефініції містичного в художньому творі. Узагальнено теоретичні розробки сучасних літературознавців із проблем міжтекстової взаємодії, висвітлено вплив інтертекстем та інтермедіатем на читацьке сприймання тексту й розкрито їхні функційні особливості у творах В. Шевчука, Г. Пагутяк і В. Даниленка. Проаналізовано засоби навіювання читацьких вагань щодо характеру подій твору, розглянуто феномен ненадійної нарації й досліджено способи його експлікації на обраному матеріалі. Систематизовано науковий дискурс явища пролепсису в структурі художнього нарративу, з'ясовано його потенціал у межах наративної стратегії творення містичного в літературному творі.

Ключові слова: наративна стратегія, містичне, читацьке сприймання, інтертекстуальність, інтермедіальність, ненадійна нарація, пролепсис.

АННОТАЦІЯ

Вещикова Е. С. Нарративные стратегии мистического в художественном произведении (на материале прозы В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленко). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 – теория литературы. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2017.

В диссертации исследовано понятие нарративной стратегии в контексте современных нарратологических концепций, уточнены его сущность и составляющие. Проанализированы феномен мистики в контексте научного дискурса XIX – начала XXI века и имеющиеся дефиниции мистического в художественном произведении. Обобщены теоретические разработки современных литературоведов по проблемам межтекстового взаимодействия, освещено влияние интертекстом и интермедиатом на читательское восприятие текста и раскрыты их функциональные особенности в произведениях В. Шевчука, Г. Пагутяк и В. Даниленко. Проанализированы средства внушения читательских колебаний относительно характера событий произведения, рассмотрен феномен недостоверной наррации и исследованы способы его экспликации на выбранном материале. Систематизирован научный дискурс явления пролепсиса в структуре художественного нарратива, выявлен его потенциал в пределах нарративной стратегии создания мистического в литературном произведении.

Ключевые слова: нарративная стратегия, мистическое, читательское восприятие, интертекстуальность, интермедиальность, недостоверная наррация, пролепсис.

ABSTRACT

Veshchykova O. S. The Narrative Strategies of the Mystical in Fiction (on the Prose by V. Shevchuk, H. Pahutiak, V. Danylenko). – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in Philology, speciality 10.01.06 – Theory of Literature. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2017.

This thesis aims to analyze the system of narrative strategies of creating the mystical in fiction and find out their specifics taking into consideration the reader's perception.

We have developed our own definition of narrative strategy as a process of selection and combination of methods and techniques of narrative organization aimed at achieving a certain artistic effect (the author's intention) and based on the author's notion of his/her reader and of the peculiarities of the perception.

The evolution of the concept of literary mysticism in the XIX–XXI centuries was presented. The thesis analyzes the terminological apparatus of the concepts, definitions of the mystical. We have proposed our own definition of the mystical in fiction. The mystical is a human's supersensitive experience of passive knowledge of mysterious, supernatural and the opportunity to communicate with it. The mystical is embodied in the work by the system of expressive means.

The intertextual narrative strategy is founded on the correlation of the experience of a narrator (a character) and the experience of a recipient, based on the notion of experientiality. The author manipulates the reader's response through specific text signals taking into consideration cognitive competence of the implied reader. We consider it appropriate to introduce the term «intermediateme» by analogy to the intertexteme. The intertextemes and the intermediatemes compose the part of the author's narrative strategy. They perform referential, aesthetic, expressive, informative, phatic functions, represent a means of characterization and psychologization of images of main characters. They are used for pragmatic purposes, help to realize the author's intention – to have a special artistic effect on the reader, adjust the recipient to the perception by running the mechanism of predictable associations.

In most analyzed works a big quantity of intertextemes and intermediatemes was revealed. It proves the productivity of this narrative strategy of creating the mystical. Mainly narrators have chosen such precedent texts that are rooted in the consciousness of the recipient as cultural codes: these are the widely known myths, texts of the Bible, the works of Dante, W. Shakespeare, H. Skovoroda, M. Hohol, M. Bulhakov, H. Kvitka-Osnovyanenko, that enhances the suggestive effects of the mystical mood to the reader as a result of recognizability. The realization of the author's intentions on the basis of intertextuality provides an appropriate level of intellectual and cultural development of the reader, a certain degree of his/her perception of the work.

In view of its immanent characteristics narrative representation of the mystical experience as a fictional event claims to have a high degree of improbability, depending on the purpose of the narrator and the reader's perception. The introduction of an unreliable narrator is one of the most important components of the narrative strategy of provoking reader's hesitation in the works containing fantastic elements. The thesis gives an overview of the most important concepts of unreliable narration, explores different approaches to this problem in the Ukrainian and foreign literary studies, and analyzes attributes and types of unreliable narrator. The hints of an unreliable narrator are such indicial signs of an implied author as an indication of the age of a character, his/her obsession with certain ideas, limited focalization, the obvious contradiction between words and actions of a character, the presentation of events from different perspectives, doubts of a narrator about his/her own cognitive competence, the author's comments.

Changing of the events in time (temporality) is one of the most distinctive narrative peculiarities. The narrative strategy of prolepsis usage is realized in temporal organization of literary works and is associated with specific subjective sense of time by the person who gained the mystical experience. On the ground of the described theories of prolepsis as a narrative device a new prolepsis typology is

proposed: depending on the object – objective and subjective prolepsis; depending on the type of the narrator that provides information – homodiegetic and heterodiegetic prolepsis; depending on the feasibility of foreknowledge – hypothetical prolepsis, complete prolepsis; depending on the completeness – advance notice's prolepsis, summarized prolepsis; depending on the dominating sensory channel of the perception – audio, visual, verbal prolepsis.

We have investigated the classifications of dreams by theorists of literature. We propose to name such dreams as proleptic, because the main function of mystical dreams in fiction is a look into the future, a hint of a future development of events. In their turn, depending on the content, proleptic dreams are distinguished as premonition dreams (which relate to the future fate of the characters) and prophetic dreams (which predict the fate of mankind in general and the important historical events). We have found out that the visual type of prolepsis (dreams and visions) is the most productive in the analyzed works. The functions of prolepsis are structural and compositional (the basis for the conflict and the rising action of the plot of the work); compensatory; and the function of characterization of the image of a dreamer. Shifting of the time plans, sensation of the future in the present, receiving information from another time in a supernatural way perform the leading prolepsis functions in the mystical prose.

Key words: narrative strategy, mystical, perception, intertextuality, intermediality, unreliable narration, prolepsis.